

Т.Б. Романенко, аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Стаття присвячена визначенню основних тенденцій розвитку органічного виробництва та землекористування. Розкрито сутність органічного землекористування. Визначено цілі органічного землекористування. Обґрунтовано структуру органічного виробництва. Оцінено вплив природно-кліматичних умов на особливості розвитку органічного виробництва та землекористування. Подано структуру сільськогосподарських угідь відведених під органічне виробництво. Проаналізовано органічне виробництво на несільськогосподарських землях. Визначено особливості формування попиту на органічну продукцію. Здійснено аналіз ринку органічної продукції. Запропоновано заходи щодо зниження вартості органічної продукції.

Ключові слова: *органічне виробництво, органічне землекористування, екологізація землекористування, сільськогосподарське землекористування, сільськогосподарські угіддя, органічні угіддя.*

Постановка проблеми. Загострення екологічних проблем в світі і, зокрема в Україні змушує до пошуку еколого безпечних та екологічних виробництв. Одним із таких виробництв є органічне сільськогосподарське виробництво, яке базується на екологічному землекористуванні. Існуючі напрями землекористування слід змінювати віддаючи перевагу новим екологічним, а головне адаптованим до природних процесів, формам землекористування. Традиційне землекористування, як і традиційне виробництво вже себе вичерпало. До того ж погляди людства у сфері забезпечення продовольчої безпеки нині зводяться вже не тільки до насичення ринків відповідними продуктами харчування, але і до насичення ринків продуктами безпечними для життя і здоров'я людей. Власне такі продукти і виробляють сертифіковані органічні господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові публікації свідчать про значну зацікавленість у висвітленні проблем виробництва органічної продукції. Проте більшість робіт з даної тематики зачіпають

переважно питання органічного виробництва [1-3]. Зокрема окремі науковці [2] досліджують проблеми пов'язані із виробництвом сільськогосподарської продукції в окремих країнах світу та Європи. Насамперед – це стосується розвинутих країн в яких вже є успішний досвід запровадження органічного виробництва. Інші науковці намагаються розглянути загальносвітові проблеми розвитку органічного землеробства [1]. Існують наукові праці і з питань українського досвіду розвитку органічного виробництва [3]. Незважаючи на це комплексний розгляд питань органічного виробництва і органічного сільськогосподарського землекористування залишається поза увагою науковців.

Формування цілей статті – визначити основні світові та загальноєвропейські тенденції розвитку органічного сільськогосподарського землекористування та виробництва органічної продукції.

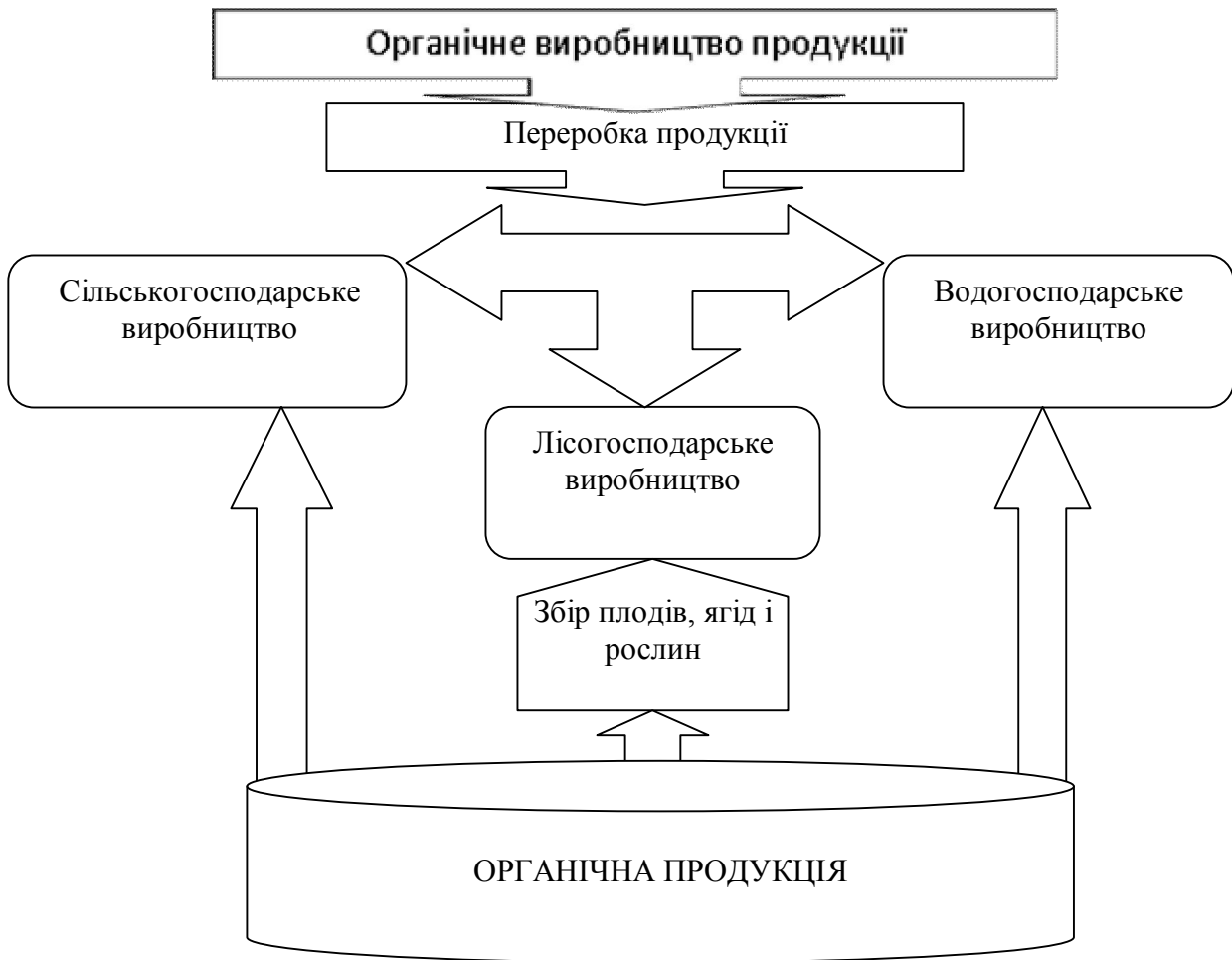
Виклад основного матеріалу досліджень. В прикладному плані органічне землекористування, можна визначити, як використання земель сільськогосподарського призначення в спосіб та у напрямках, які максимально наближені або адаптовані до природних процесів щодо забезпечення сільськогосподарських культур поживними речовинами та створення умов щодо збереження власне земель. Технологічно – це повинно передбачати мінімальний обробіток ґрунту та повну відмову від використання мінеральних добрив і штучно створених хімічних засобів боротьби із шкідниками та хворобами.

Підготовчий етап до власне органічного землекористування часто триває довше а ніж до підготовки, наприклад до еколого безпечного землекористування. В такий спосіб ми не тільки відновлюємо якісні властивості земель та родючість ґрунтів, але й підвищуємо потенціал земельних ресурсів та цінність власне земель сільськогосподарського призначення. Загалом органічне землекористування покликано виконувати одночасно дві основні цілі. Перша ціль пов'язана із збереженням якості та продуктивності земель, а отже і підвищенням потенціалу земельних ресурсів, а друга – забезпечення населення якісною сільськогосподарською продукцією, а отже і збереження здоров'я людей.

Сьогодні у світі органічне виробництво охоплює не лише органічне землекористування, але й використання продукції лісу тощо (рисунок).

Різні види господарської діяльності, різні умови її ведення, але результатом повинна ставати одна продукція – органічна. Проте назва і суть категорії «органічна продукція» прив'язана не до певних властивостей самої продукції а переважно до властивостей земельних угідь та акваторії, де вона вирощується. Тобто основою віднесення продукції до органічної є

умови її вирощування і переробки. Власне тому таким важливим стає показник площ цих культур.

Структура органічного виробництва

Нині органічно оброблюваних земель є лише в ЄС 10,2 млн га, що становить 5,7 % від площі сільськогосподарських угідь ЄС (табл. 1).

Найбільший відносний показник площі земель відведених під органічне землеробство спостерігається у Ліхтенштейні – 31 %, Австрії – 19,5 %, Швейцарії – 16,3. Якщо говорити про абсолютні значення площ земель органічного землеробства, то найбільші площі у Європі спостерігаються у Іспанії – 1,6 млн га, Франції – 1,3 млн га та у ФРН – 1,1 млн га.

У загально світовому масштабі найбільші площі під органічне землеробство відведено у Австралії – близько 17, 2 млн га, Аргентині – 3,2 млн га, США – 2,2 млн га та у КНР – 2,1 млн га. Площа органічних земель постійно зростає. Так, лише за один рік з 2012 по 2013 рік і лише в ЄС площа органічних земель збільшилась на 400 тис га (табл. 2).

1. Площі земель відведених під органічне виробництво в окремих країнах світу у 2013 р.*

Країна	Площа органічних земель в площі сільськогосподарських угідь, %	Загальна площа органічних земель, млн га	Приріст площ органічних земель за 2012 р., %
Фолклендські острови	36,3	0,403	0
Ліхтенштейн	31	0,001	4,7
Австрія	19,5	0,526	-2,0
Швеція	16,3	0,500	4,9
Естонія	16,0	0,151	4,9
Іспанія	6,5	1,610	1,1
ФРН	6,4	1,060	2,5
Франція	3,9	1,060	2,7
Польща	4,3	0,661	0
Україна	1,0	0,393	44,2

*Дані Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL). – Режим доступу: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1663-organic-world-2015.pdf>

Зосередження майже ¼ всіх площ органічних землекористувань в Європі і, зокрема в Європейському Союзі зумовлено надзвичайно високим попитом населення Європи на органічну продукцію та високим рівнем їхніх доходів. Значні площі органічних землекористувань у інших країнах світу мають свою специфіку. Наприклад значні площі органічних землекористувань в країнах, що розвиваються таких як Аргентина та КНР зумовлені, з одного боку - відносною екологічною чистотою їхніх земель, а з іншого – високим загально європейським попитом на органічну продукцію.

Тобто в розвинутих країнах високий попит на продукцію приваблює капіталовкладення в органічне землекористування а в країнах, що розвиваються спостерігається інтенсивний пошук земель максимально придатних до органічного землекористування. Власне і Україна йде по другому шляху. Доказом цього є розташування найбільшої кількості органічних господарств в західних та південних областях, а також у Полтавській області. Це означає, що в Україні ще не достатньо економічно ефективним є органічне землекористування.

2. Показники світового органічного землеробства у 2013 р.*

Материк	Всього країн	Країни з органічним землеробством, м	Площа органічних сільгоспугідь, млн га	Частка органічних земель у сільгоспугіддях, %
Африка	56	39	1,227	0,1
Азія	47	39	3,426	0,2
Європа	47	47	11,461	2,4
Північна Америка	46	30	6,612	1,1
Південна Америка	5	3	3,048	0,7
Океанія	26	12	17,322	4,1
Світ	227	170	43,091	1,0

*Дані Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL). - Режим доступу: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1663-organic-world-2015.pdf>

Також в кожній країні світу є і своя специфіка щодо видів угідь, які вважаються органічними. Наприклад в Австралії майже всі органічні угіддя (97 %) віднесені до пасовищ. В той час як в Європейських країнах і в Україні – це переважно рілля. Серед земель несільськогосподарського призначення, які відведені під вирощування органічної продукції найбільші площі займають землі на яких збирають дикорослі рослини, плоди та ягоди. Якщо говорити про розподіл площ сільськогосподарських угідь, то майже 2/3 органічних землекористувань – це пасовища та сіножаті. Далі за площею йдуть орні землі близько 20 %. При цьому саме площі орних земель збільшуються найбільшими темпами серед сільськогосподарських угідь.

Такий розподіл, насамперед пов'язаний із природно-кліматичними особливостями відповідних територій, а також із досвідом ведення землекористування. Відповідно кожне земельне угіддя має свої межі щодо збільшення площ загалом і, зокрема збільшення органічного землекористування. Тобто виникає питання про доцільність переведення всіх земель під органічне землекористування. Відповідь впливає із природних умов місцевості та від собівартості вирощування органічної продукції. Інше важливе обмеження таке як попит на органічну продукцію є лише формою прискореного зростання органічного виробництва, але в певних економічно вигідних межах.

Структура сільськогосподарських угідь, на яких ведеться органічне виробництво та природно-кліматична зона, де ці угіддя розташовані впливають і на види вирощуваних сільськогосподарських угідь.

Відповідно серед органічних сільськогосподарських культур домінують зернові і зернобобові культури та рис, далі йдуть технічні культури та овочі. На несільськогосподарських землях переважно збирають готовий природний урожай, а саме ягоди, фрукти, лікарські рослини тощо. Найбільшими площами несільськогосподарських земель у світі володіють Фінляндія – 7 млн га, Замбія – 5,9 млн га та Індія – 4,5 млн га. Всього таких земель у світі майже 33 млн га.

Досвід Європейського Союзу свідчить не лише про значне зацікавлення споживачів органічною продукцією, але й про загальносвітову тенденцію щодо зростання зацікавленості власне самих виробників до виробництва органічної продукції. Так, лише протягом одного 2012 року ринок органічної продукції в ЄС зріс на 6 % а у Швейцарії, Швеції та Норвегії більше ніж на 10 %.

Всього у світі налічується близько 2 млн виробників органічної сільгоспродукції. За чисельністю таких виробників лідирує Індія – близько 650 тис, Уганда – 189 тис та Мексика – 169 тис виробників органічної продукції. В ЄС загалом нараховується більш ніж 260 тис органічних господарств, а середня величина площі відведена під органічне землеробство становить 5,7 %.

Найбільшими ринками органічної продукції є США – 24,3 млрд євро, ФРН – 7,6 млрд євро, Франція – 4,4 млрд євро та КНР – понад 2,4 млрд євро. Загальносвітовий ринок органічної продукції світу у 2013 році оцінювався майже у 55 млрд євро. Проте лідерами споживання органічної продукції в розрахунку на душу населення є інші країни, а саме Швейцарія, Данія, Люксембург, Ліхтенштейн, Австрія, Швеція та ФРН. Для прикладу у Швейцарії на одного жителя країни виробляється органічної сільськогосподарської продукції більш ніж на 210, а у Данії 163 євро. Загалом жителі об'єднаної Європи в середньому витрачали у 2013 р. близько 44 євро на купівлю органічної продукції [4].

Розвиток ринку органічної сільськогосподарської продукції меншою мірою а ніж розвиток ринку традиційних сільськогосподарських культур піддається впливу негативних тенденцій та перманентних економічних криз. Все це значною мірою зумовлено високим, а головне стабільним попитом на такого роду продукцію. Найвищим попитом на органічну сільськогосподарську продукцію відзначаються найбільш економічно розвинуті країни світу, а саме США, Японія, Канада та, звичайно, країни ЄС. Це можна пояснити більш високою культурою споживання сільськогосподарської продукції та більш високим рівнем доходів населення цих країн. Також на попит органічної продукції впливає

і тривалість та досвід споживання органічної продукції, який є найбільшим у країнах Європейського Союзу.

Більшість країн світу намагаються слідувати вимогам ЄС щодо органічного виробництва і відповідно збільшувати обсяги експорту своєї органічної продукції в Європейські країни [5]. Найбільшими експортерами є країни Азії, Латинської Америки та Африки. Проте якщо країни Африки практично повністю орієнтуються на експорт своєї органічної продукції, то країни Латинської Америки і Азії лише частково орієнтуються на експорт. Тобто серед країн Азії є лише частина країн, які орієнтуються переважно на задоволення внутрішнього ринку. До їх числа слід віднести Японію, Південну Корею, Малайзію, Сінгапур. Відповідно серед країн Латинської Америки на внутрішній ринок орієнтуються Бразилія, Мексика, Коста-Ріка.

Загальносвітові тенденції свідчать про значне зростання як площ органічного землекористування [6] (за останні 12-13 років ці площі зросли більш ніж у три рази), так і обсягів виробництва органічної продукції. Загальна кількість виробників органічної сільськогосподарської продукції зростала, в останні 2-3 роки, в середньому більш ніж на 200 тис господарств. Оскільки виробництво органічної сільськогосподарської продукції супроводжується ще і її переробкою, то в багатьох країнах кількість переробних підприємств є значною. Найбільше таких підприємств у ФРН, Італії, Франції, (більш ніж по 8 тис підприємств) [7].

Найбільш динамічно розвивається азіатський ринок органічної сільськогосподарської продукції. Зростають не лише обсяги, але і урізноманітнюються форми продажу органічної сільськогосподарської продукції. Це, насамперед, зумовлено найбільшим зростанням кількості органів сертифікації органічної продукції в азіатських країнах в порівнянні із іншими регіонами. Так, найбільше сертифікаційних органів спостерігається у Південній Кореї, Японії, США, КНР, Індії та Канаді.

Проте існують певні суб'єктивні причини стримування розвитку ринків органічної сільськогосподарської продукції. Найбільш вагомими серед них є надмірні націнки на органічну продукцію (понад 30 %) та намагання окремих виробників монополізувати відповідні регіональні ринки як в межах окремих материків, так і в межах окремих країн. До об'єктивних причин формування ринків органічної продукції можна віднести високу вартість переходу від традиційного до органічного землекористування та низьку поінформованість потенційних споживачів в деяких країнах, а також низький рівень доходів потенційних споживачів.

Висновки. Таким чином, незважаючи на швидкі теми розвитку органічного виробництва і досі вартість органічної продукції залишається

високою у порівнянні із традиційною продукцією. Причин такого становища багато. Зокрема, збут органічної продукції повинен забезпечити максимальне збереження її якісних характеристик, а тому веде до підвищення ціни на власне продукцію. Не задоволення значного попиту також веде до підвищення ціни на органічну продукцію, як і спроби монополізувати ринок цієї продукції. Знизити ціну на органічну продукцію дозволяє зниження вартості капіталовкладень у підготовку земель до органічного виробництва або ж розширення площ земель несільськогосподарського використання для вирощування чи збирання органічної продукції. Власне тому перспективними для подальших досліджень щодо розвитку органічного землекористування стають землі несільськогосподарського призначення.

Бібліографічний список: 1. Гуменюк Г.Д. Органічне виробництво в світі – історія розвитку та сучасний стан (огляд) / Г.Д. Гуменюк, О.В. Баджурак, О.К. Ляшенко // Біоресурси і природокористування. – 2010. – Т. 2. – № 3/4. – С. 56-62. 2. Прутська О.О. Органічне сільське господарство в США: реалії та перспективи для України / О.О. Прутська, О.В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С. 142-151. 3. Сіренко Н.М. Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України / Н.М. Сіренко, Т.О. Чайка // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 43-49. 4. Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL). – Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fibl.org/en/homepage.html>. 5. Організація продовольства та сільського господарства Організації Об'єднаних Націй (ФАО). – Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/home/en/>. 6. Міжнародна Федерація органічних сільськогосподарських рухів (IFOAM). – Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifoam.bio/>. 7. Євростат, Генеральний Директорат Європейської Комісії, який надає статистичну інформацію інституціям Європейського Союзу (Eurostat). – Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

Т.Б. Романенко. Мировые тенденции развития органического производства и землепользования. Стаття посвящена определению основных тенденций развития органического производства и землепользования. Раскрыта сущность органического землепользования. Определены цели органического землепользования. Обосновано структуру органического производства. Оценено влияние природно-климатических условий на особенности развития органического производства и

землепользования. Представлено структуру сельскохозяйственных угодий, отведенных под органическое производство. Проанализировано органическое производство на несельскохозяйственных землях. Определены особенности формирования спроса на органическую продукцию. Осуществлен анализ рынка органической продукции. Предложены меры по снижению стоимости органической продукции.

Ключевые слова: органическое производство, органическое землепользование, экологизация землепользования, сельскохозяйственное землепользование, сельскохозяйственные угодья, органические угодья.

T.B. Romanenko. Global trends in the development of organic production and land use. The study examined current trends in the development of organic agriculture as part of organic production in general global and European scale.

The aim of the study is to establish the dominant trends and directions of development of organic agriculture and organic farming in different regions of the world.

In the study, the method of comprehensive and systematic analysis of problems of organic production and land use.

The article clarified the term "organic agriculture" and the role and place of organic agriculture in the total organic production. Grounded basic components of organic production, such as organic farming, forest land use and water management. Existing structure of agricultural land designated for organic land. Considered the most important areas of organic nesilkohospodarskoho land. The dynamics of changes in the area of organic agricultural land and dynamics of the volume of organic production in the overall global and European scale. The level of consumption of organic agricultural products. Reviewed especially the formation of demand for organic agricultural products in different regions of the world. The reasons of high demand and high prices for organic agricultural products. Ways of reducing the price of organic agricultural products. The influence of climatic factors on the formation and development of organic production and land use. The structure of world and European markets for organic agricultural products. The specificity of the formation and development of internal and external agricultural market in some countries.

Results of the study can be used in selecting the most promising areas of organic production and organic agriculture in Ukraine.

Keywords: organic production, land use organic, greening land, agricultural land use, farmland, organic land.